

שׁוֹרֵת בְּהִלְכָה לְשׁוֹלְחַן שֶׁבֶת

מֵאֵת הַרֵב מֹשֶׁה חַיִּים חֲנוּנֵי שְׁלִיט״א

גיליון מס' 48

עֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה

הַרְמַב״ם כּוֹתֵב עַל עֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה: ״אֵף עַל פִּי שֶׁהִתְשׁוּבָה וְהִצַּעֲקָה יָפָה לְעוֹלָם (- תְּמִיד, בְּכָל זְמַן), בְּעֲשֵׂרֵת הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּיּוּרִים הִיא יָפָה בְּיֹתֵר, וּמִיָּד הִיא מִתְקַבֵּלֶת, שְׁנֵאֲמַר: ״דְּרָשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ, קְרָאֵהוּ בְּהִיטּוֹ קְרוֹב״.

וַיֵּשׁ לְכָל אָדָם לְהַקְפִּיד בְּיָמִים אֵלּוּ וּלְדַקֵּדק בְּמַעֲשָׁיו שֶׁיְהִיוּ מִתְקַנְנִים לְצַאת יָדֵי חֻבֵּת כָּל הַשֵּׁיטוֹת וְעַל צַד הַחֹמוֹרָא, יוֹתֵר מִשָּׂאֵר הַשָּׁנָה. וְכִמוֹ שֶׁפֶסֶק הַשׁוֹרֵת לְגַבֵּי פֶת עֵכוֹ״ם שֶׁאֵף מִי שֶׁאֵינוֹ נֹזֵהר מִפֶּת שֶׁל נֹכְרִים בְּשָׂאֵר יְמֵי הַשָּׁנָה, בְּעֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה צָרִיךְ לִיזְהַר יוֹתֵר וּלְהַחֲמִיר.³

שִׁינוּיִים בְּנוֹסַח הַתְּפִילָה בְּעֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה:

כְּדֵי לְצִיֵּן אֶת מַלְכוּתוֹ שֶׁל ה' בְּעוֹלָם הַמִּתְגַּלֶּה בְּיָמִים אֵלּוּ, תְּקַנּוּ חֲכָמִים לְחַתוּם בְּבִרְכַּה הַשְּׁלִישִׁית ״הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ״ בְּמִקּוּם ״הָא-ל הַקְּדוֹשׁ״, וּבְבִרְכַּת ״הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטִינוּ״ - ״הַמֶּלֶךְ הַמְּשַׁפֵּט״ בְּמִקּוּם ״מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשַׁפֵּט״.

וּבִתּוֹךְ הַבְּרִכוֹת תִּקְנֵנוּ לְהוֹסִיף ״זְכַרְנוּ לַחַיִּים״ בְּבִרְכַּה הָרֵאוּשׁוֹנָה, ״מִי כְּמוֹךְ״ בְּבִרְכַּה הַשְּׁנִיָּה, ״וְכָתוּב לַחַיִּים״ בְּבִרְכַּת ״מוֹדִים״, וְ״בִסְפַר חַיִּים״ בְּבִרְכַּה הָאַחֲרוֹנָה. (שׁוֹרֵת תְּקַפֵּב, ה).

כְּמוֹ כֵּן, נוֹהֲגִים לּוֹמַר בְּעֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה אֶת תְּפִילַת ״אֲבִינוּ מַלְכֵנוּ״ בְּתְּפִילַת שְׁחֵרִית וּמְנַחָה.

הַסְּפָרִידִים מוֹסִיפִים קוֹדֵם ה' מֶלֶךְ, ב' פְּעָמִים ה' הוּא הָאֱלוֹקִים³, וְכֵן אַחֵר יִשְׁתַּבַּח קוֹדֵם אֲמִירַת חֲצִי קְדִישׁ, אֲוֹמְרִים ״שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמָקִים״⁴.

בְּעֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה חוֹתְמִים ״הַמֶּלֶךְ הַמְּשַׁפֵּט״. אִם טַעָה וְחַתְּמָה כְּהַרְגָלוֹ ״מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשַׁפֵּט״, אִם נֹזְכֵר מִיָּד תּוֹךְ כְּדֵי דִיבּוֹר, יִתְקַן וַיֵּאֱמַר ״הַמֶּלֶךְ הַמְּשַׁפֵּט״¹⁶. וְאִם נֹזְכֵר אַחֵר שֶׁעֲבַר זְמַן אוֹ שֶׁהִתְחִיל בְּבִרְכַּה הַבְּאָה- דַּעַת הַרְמַב״א - שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וַיִּמְשִׁיךְ בְּתְּפִילָתוֹ עַל הַסֹּדֵר, כִּיּוֹן שֶׁהִזְכִּיר בְּחַתִּימָה ״מֶלֶךְ״¹⁷. אוֹלַם לְדַעַת הַשׁוֹרֵת - חוֹזֵר, וְלִכֵּן אִם הוּא בְּאֲמִצַּע תְּפִילַת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה וְנֹזְכֵר, יִחְזוֹר לְתְּחִילַת בְּרִכַּת ״הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטִינוּ״. וְאִם סִיֵּים אֶת הַתְּפִילָה (שְׁסִיִּים ״יְהִיוּ לְרִצּוֹן״ הָאַחֲרוֹן בְּסִיּוֹם תְּפִילָתוֹ) וְאִחֲכֵן נֹזְכֵר יִחְזוֹר לְרֹאשׁ תְּפִילַת הָעֵמִידָה, וְטוֹב שִׁיתְּנָה שֶׁאִם אֵינוֹ חַיִּיב לְחַזּוֹר, הִרִי שׁוֹרֵת נִדְבָה¹⁸.

שְׁלִיחַ צִיבּוֹר שְׁטַעָה וְחַתְּמָה הָאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּמִקּוּם הָאֵל הַקְּדוֹשׁ, הָאֵם כְּשֶׁחֹזֵר שׁוֹב, חוֹזֵר עַל קְדוּשָׁה, וּבְרִכַּת כְּהֵנִים (בְּשְׁחֵרִית)?

שְׁלִיחַ צִיבּוֹר שְׁטַעָה בְּחֹזֶרֶת הַשׁוֹרֵת וְאִמַּר הָאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּמִקּוּם הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ, אִם נֹזְכֵר אַחֵר שֶׁיַּעֲוֹר זְמַן שֶׁל כְּדֵי דִיבּוֹר, אוֹ אַחֵר שֶׁהִתְחִיל לּוֹמַר הַבְּרִכָּה שְׁאֲחֵרִיָּה, חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִילָה¹⁹. וְכִשְׁחֹזֵר לְרֹאשׁ יֵאֱמָרוּ שׁוֹב קְדוּשָׁה²⁰, אֲבָל לֹא יֵאֱמָרוּ שׁוֹב בְּרִכַּת כְּהֵנִים, אִם כְּבָר אֱמָרוּ קוֹדֵם שְׁנֹזְכֵר²¹.

הַקְּדוֹשׁ¹⁰. אִם טַעַם וְחַתְּמָה ״הָאֵל הַקְּדוֹשׁ״, אִם נֹזְכֵר מִיָּד תּוֹךְ כְּדֵי דִיבּוֹר (שֶׁהוּא שִׁיעוֹר אֲמִירַת ״שְׁלוֹם עֲלֶיךָ רַבִּי״) יִחְזוֹר וְיִתְקַן וַיֵּאֱמַר ״הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ״. אִךְ אִם נֹזְכֵר אַחֵר שֶׁעֲבַר זְמַן זֶה, אוֹ שֶׁכְּבָר הִתְחִיל לּוֹמַר אֶת הַבְּרִכָּה הַבְּאָה ״אֵתָה חוֹנוֹן״, (אֲפִילוֹ תּוֹךְ כְּדֵי דִיבּוֹר, כָּל שֶׁהִמְשִׁיךְ אֲפִילוֹ תִיבָה אַחַת מִהַבְּרִכָּה הַבְּאָה שׁוֹב אֵינוֹ יִכּוֹל לְתַקְּן¹¹) - יִחְזוֹר לְרֹאשׁ הַתְּפִילָה¹². גַּם אִם מְסוּפֵק אִם אֱמַר ״הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ״ אוֹ ״הָאֵל הַקְּדוֹשׁ״ חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִילָה¹³.

אִם זָכַר בְּשַׁעָה שֶׁהִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שְׁצָרִיךְ הַזְכִּיר אֶת הַהוֹסְפוֹת שֶׁל עֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה, וְאַחֵר זְמַן מוּפְלָג מְסִיּוֹם הַתְּפִילָה מִתְּחִיל לְהִסְתַּפֵּק אִם הִזְכִּיר אוֹ לֹא - אֵינוֹ חוֹזֵר. אִךְ אִם מִיָּד בְּסִיּוֹם הַתְּפִילָה עָלָה הַסְּפֵק בְּלִיבוֹ- חוֹזֵר¹⁴.

בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּיּוּרִים, שְׁמַתְפַּלְלִים בְּנוֹסַח ״וּבִכְנַן תֵּן פַּחַדְךָ״, אִם מְסוּפֵק אִם חַתְּמָה הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ אֵינוֹ חוֹזֵר, כִּי מְסַתְּמָא חַתְּמָה הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ¹⁵.

מִי שְׁטַעָה וְחַתְּמָה ״מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשַׁפֵּט״, בְּמִקּוּם ״הַמֶּלֶךְ הַמְּשַׁפֵּט״, מִה עֲלִיו לְעִשׂוֹת?

מִי שֶׁשָּׂכַח וְלֹא הִזְכִּיר ״זְכַרְנוּ לַחַיִּים״ בְּבִרְכַּת אֲבוֹת, הָאֵם חוֹזֵר, וּמִתִּי יִכּוֹל לְהִזְכִּיר זֹאת שׁוֹב?

מוֹסִיפִים בְּבִרְכַּת אֲבוֹת אַחֵר ״לְמַעַן שְׁמוּ בְּאֵהְבָה״, נוֹסַח ״זְכַרְנוּ לַחַיִּים״. אִם שָׂכַח וְלֹא הִזְכִּיר, אִם נֹזְכֵר קוֹדֵם שֶׁאֱמַר שֶׁ ה' שֶׁל בְּרוּךְ אַתָּה ה' - חוֹזֵר וּמְזַכֵּיר ״זְכַרְנוּ לַחַיִּים״ וּמְמַשִּׁיךְ כְּסֹדֵר⁵. אִךְ אִם כְּבָר חַתְּמָה בְּשֶׁם ה' לֹא יֵאֱמַר ״לְמַדְנֵי חוֹקֶיךָ״ אֲלֵא יִמְשִׁיךְ תְּפִילָתוֹ כְּרִגְלֵי וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַזּוֹר⁶, יֵשׁ שֶׁכְּתוּבוֹ שֶׁיֵּאֱמַר בְּשׁוֹמַע תְּפִילָה ״זְכַרְנוּ לַחַיִּים וְכוּ״, וּבְשֶׁבֶת יִשְׁלִים אַחֵר ״אֱלוֹהֵי נְצוֹר״ קוֹדֵם שִׁיעַקֵר רְגִלָיו. וְכֵן הִדִּין אִם שָׂכַח הַזְכִּיר ״וְכָתוּב לַחַיִּים טוֹבִים״, ״וּבִסְפַר חַיִּים״⁷.

מִי שֶׁשָּׂכַח הַזְכִּיר ״מִי כְּמוֹךְ״ בְּבִרְכַּה שְׁנִיָּה מִה דִּינֵנוּ?

מוֹסִיפִים בְּעֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה לְאַחֵר ״וּמְצַמִּיחַ יְשׁוּעָה״, ״מִי כְּמוֹךְ״.. מִי שֶׁשָּׂכַח וְלֹא הִזְכִּיר דִּינֵנוּ כְּמוֹ ״זְכַרְנוּ לַחַיִּים״ שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר⁸. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִזְכִּיר בְּשׁוֹמַע תְּפִילָה אוֹ בְּאֱלוֹהֵי נְצוֹר כִּיּוֹן שֶׁאֵינָה בְּקֶשֶׁה אֲלֵא שְׂבַח⁹.

מִי שֶׁמְסוּפֵק אִם אֱמַר ״הָאֵל הַקְּדוֹשׁ״ אוֹ ״הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ״ הָאֵם חוֹזֵר?

בְּעֲשֵׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה חוֹתְמִים ״הַמֶּלֶךְ

11 שְׁעֵרֵי תְּשׁוּבָה שֶׁם בְּשֶׁם מִטָּה יְהוּדָה ס״ק ג.
12 שׁוֹרֵת שֶׁם סְעִיפִים א, ב.
13 שׁוֹרֵת שֶׁם סְעִיפֵי א.
14 מְשַׁנ״ב סִימָן קִיח ס״ק ל.ח.
15 מְשַׁנ״ב סִימָן קִיח ס״ק ד, וְכַה״ח אוֹת ו.
16 שׁוֹרֵת תְּקַפֵּב סְעִיפֵי א, ב. וְסִימָן קִיח סְעִיפֵי א. וּמְשַׁנ״ב שֶׁם ס״ק ג.
17 רמ״א סִימָן קִיח סְעִיפֵי א. וְכ״פ ב״א״ח פֶּרֶשֶׁת נְצִיבִים אוֹת יט, כַה״ח סִימָן קִיח ס״ק א.
18 שׁוֹרֵת תְּקַפֵּב סְעִיפֵי א. הַפְּר״ח שֶׁם. וְהַבְּרַכִּי יוֹסֵף. מֵאֲמַר מוֹרְכֵי שֶׁם אוֹת ב. וְכ״פ בְּרוֹז״ע עֲמוּד קֶצֶף. וּבְשׁוֹרֵת כָּתוּב דָּאָם נֹזְכֵר קוֹדֵם שְׁעַקֵר רְגִלָיו לֹא יִחְזוֹר לְבִרְכַּת הַשִּׁיבָה מִשׁוּם סְבִל. אִךְ לְאַחֵר שְׁעַקֵר רְגִלָיו טוֹב שִׁתְּפַלֵּל בְּתוֹרַת נְדָבָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַזּוֹר בַּה דְּבַר כִּיּוֹן שְׁמַתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מְסַפֵּק.
19 שְׁעֵרֵי תְּשׁוּבָה סִימָן תְּקַפֵּב אוֹת ב. כַה״ח אוֹת ה. מְנַחַת שְׁלֵמָה ח״א סִימָן ב.
20 שְׁעֵרֵי תְּשׁוּבָה סִימָן תְּקַפֵּב ס״ק א. ב״א״ח פֶּרֶשֶׁת נְצִיבִים אוֹת יח.
21 שׁוֹרֵת הַר צְבִי ח״א סִימָן סא, קְצוּה״ש סִימָן כג בְּדַה״ש ס״ק מז. אוֹלַם בְּאִשְׁל אֲבָרָה

1 רמב״ם הַלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ב הַלְכָה ח.
2 שׁוֹרֵת סִימָן תְּרַג סְעִיפֵי א.
3 כַה״ח סִימָן תְּקַפֵּב ס״ק יג.
4 שְׁעֵר הַכּוֹנוֹנוֹת דָּף צ ע״א, כַה״ח סִימָן תְּקַפֵּב ס״ק יד.
5 מְשַׁנ״ב סִימָן תְּקַפֵּב ס״ק טז. כַה״ח שֶׁם ס״ק לא.
6 שׁוֹרֵת שֶׁם סְעִיפֵי ה. וּבְכַה״ח (שֶׁם ס״ק לא) כָּתוּב דְּכָל שֶׁאֵינוֹ מַעֲכָב בְּדִיעֵבַד אֵינוֹ מִתְקַן עַל יַד יְדִי אֲמִירַת לְמַדְנֵי חוֹקֶיךָ.
7 כַה״ח פֶּרֶשֶׁת נְצִיבִים סְעִיפֵי ב.
8 שׁוֹרֵת שֶׁם.
9 כַה״ח שֶׁם.
10 שׁוֹרֵת סִימָן תְּקַפֵּב סְעִיפֵי א. וַיֵּשׁ לְהַקְפִּיד וּלְבַטֵּחַ אֶת הַאֲוִתִּיּוֹת ה' שֶׁל ״הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ״, וְכֵן בְּהַמֶּלֶךְ הַמְּשַׁפֵּט לְפִי שֶׁיֵּשׁ אֲוִמִּים שֶׁאִם לֹא הִזְכִּיר הַמֶּלֶךְ עִם ה' לֹא יֵצֵא יְד״ח. אֲלֵף הַמְּגוֹן עַל מִטָּה אֲפִרִים סִימָן תְּקַפֵּב ס״ק יד. וּבְדִיעֵבַד אִם אֱמַר מֶלֶךְ יֵצֵא וְאֵינוֹ חוֹזֵר. מְשַׁנ״ב סִימָן קִיח ס״ק ג. כַה״ח שֶׁם אוֹת ב.

ויש שכתבו ששליח ציבור שטעה שיחזור ל"אתה קדוש" ולא לראש התפילה, כיון שאמירת ה'קדושה' בציבור מפרידה ביניהם, לפיכך אינם נחשבים כיחידה אחת בשונה מתפילת לחש²².

בברכת מעין שבע טעה החזן והזכיר "הא-ל הקדוש שאין כמוהו" במקום "המלך הקדוש..". האם חוזר שוב לברך ברכת מעין שלוש?

בשבת שובה שליח ציבור מזכיר בברכת מעין שלוש "המלך הקדוש"²³, אם טעה והזכיר "הא-ל הקדוש" - אם נזכר קודם שסיים את הברכה, יחזור ויאמר "המלך הקדוש שאין כמוהו .." וימשיך משם על הסדר. אך אם נזכר אחר שחתם "ברוך אתה ה' מקדש השבת" - נחלקו הפוסקים האם חוזר או שאינו חוזר כיון שהיא רשות²⁴, וספק ברכות להקל²⁵. אולם השם אורחותיו לפי דעת חכמי המקובלים יחזור כי לדעתם ברכת 'מעין שבע' היא חובה כחזרת הש"ץ וחיובים לחזור עליה²⁶.

מתי אומרים בעשרת ימי תשובה "עושה השלום" במרומיו, האם בכל הקדישים, ומה לגבי שמונה עשרה וברכת המזון?

המנהג לומר בעשרת ימי תשובה בסיום תפילת שמונה עשרה "עושה השלום"²⁷. לגבי הקדישים: מנהג הספרדים לומר "השלום" רק בקדיש שתקבל שאחר שמונה עשרה, חוץ מקדיש שתקבל של ערבית שאומרים בו "עושה שלום"²⁸. ומנהג האשכנזים לומר עושה השלום בכל הקדישים²⁹.

לגבי "עושה שלום" שבסיום ברכת המזון לא נהגו לשנות מנוסח הפסוק, ואומרים כרגיל בכל השנה³⁰. מנהג בני אשכנז לכפול "לעילא ולעילא" בכל הקדישים של עשרת ימי תשובה³¹.

בעשרת ימי תשובה איזה תיקון אומרים בחצות הלילה?

בעשרת ימי תשובה אומרים בחצות הלילה

"תיקון לאה" בלבד³². אומרים מזמור "יענך ה' ביום צרה", ומזמור "בבא אליו נתן הנביא", ורק ידלג פסוק "עד אנה בכיה בציון"³³.

בעניין אמירת "אבינו מלכנו" ביחיד, בשבת, או כשיש חתן וברית מילה בבית הכנסת, האם אומרים את הנוסח הרגיל?

בעשרת ימי תשובה אחר חזרת השליח ציבור, בתפילת שחרית ומנחה, אומרים תחינת "אבינו מלכנו"³⁴. מנהג האשכנזים לפתוח את ההיכל בזמן אמירת תחינה זו, אולם הספרדים לא נהגו כזה. תחינת אבינו מלכנו נאמרת גם ביחיד, לגבי שבת - מנהג האשכנזים שאין אומרים אבינו מלכנו בשבת, וכן לא במנחה של ערב שבת³⁵. והספרדים נוהגים לאמרה אף בשבת, אלא שמדלגים על בקשות בהם מוזכרים עוונות, כמו כן כשיש חתן או ברית מילה בבית הכנסת, ולהבדיל בבית האבל אומרים תחינה זו כמו בשבת³⁶.

דינים חשובים בעניין מנהג עשיית כפרות בערב יום כיפור

פשט המנהג בכל ישראל לעשות כפרות לפני יום כיפור, והוא מנהג עתיק עוד מימי הגאונים³⁷, נוהגים לעשות את ה'כפרות' עם תרנגול זכר עבור כל אחד ואחד מבני הבית גדולים וקטנים, ותרנגולת נקבה לכל אחת מבנות הבית. ולמעוברת תרנגולת אחת בשבילה, ועוד תרנגול ותרנגולת³⁸ לעובר³⁹.

כדי שלא יראה כמקריב קדשים מחוץ למקדש, בחרו במין זה, שאינו עולה כלל על המזבח. ועוד, שהתרנגול נקרא 'גבר', ולכן הוא מכפר על האדם⁴⁰.

טוב שיהיו התרנגולים לבנים, לרמוז על מה שנאמר: "אם יהיו חטאיכם כשנים - כשלג ילבינו" (ישעיה א יח)⁴¹, ועוד כי לבן רומז על החסד והרחמים כנודע⁴². אך לא יחזר אחריהם יותר מדי⁴³.

טוב שתהא השחיטה תיכף לאחר סיבוב

ה'כפרות'. וקודם השחיטה יכין עפר שעליו ישחטו ויישפך הדם לשם⁴⁴. אחר השחיטה ישתדל לקיים מצוות כיוסו דם בברכה בשעה זו של כפרות. ויקח בידו עפר (לא ברגלו)⁴⁵. ולפני שיסכה את הדם יברך: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פסויהם בעפר⁴⁶. ויכול כל אחד מבני הבית לברך ולכסות בעצמו את הדם של העוף שנשחט בשבילו⁴⁷.

כשעושה כפרות לעצמו ולבני ביתו, יעשה לעצמו תחילה ואחר כך לאחרים, כדרך שנאמר בכהן הגדול ביום הכיפורים שמכפר בעד עצמו וביתו תחילה ואחר כך בעד כל ישראל⁴⁸.

יש נוהגים ליתן את עופות ה'כפרות' לעניים, אבל יותר טוב לפדות את הכפרות בממון וליתן את הכסף לעניים⁴⁹.

אם נמצא התרנגול טרף, כדאי ליקח אחר במקומו אך אין חיוב בדבר, כי עיקר התיקון נעשה בשחיטה עצמה⁵⁰, ואת מחיר העוף ייתן לעניים. אמנם אם לא נשחט כראוי ונתבל צריך לקחת עוף אחר כיוון שלא נתקיימה בו השחיטה⁵¹.

מי שלא משיג תרנגול כפי המנהג, כיצד יוכל לקיים את מנהג הכפרות?

מי שאין באפשרותו להשיג תרנגולים כפי המנהג, יכול ליקח שאר בעלי חיים כשרים, שאינם קרבים על גבי המזבח, כגון דגים⁵². או שיעשה באמצעות כסף (בשווי עוף שלם) ויתן את הכסף לעניים⁵³.

כתבו האחרונים שיש להיזהר מלקיים מנהג כפרות על חשבון איסורים של צער בעלי חיים, ולכן יש להיזהר כשמביאים את התרנגולות לעיר כדי לקיים המנהג, לדאוג להם למים ומזון, וכן שלא יעמדו בשמש, ועוד מכשולות רבים המצויים בשחיטה וכו', לכן אם אין בידו לקיים את המנהג בשלמותו בלי לגרום למכשולות נוספים, מוטב שיקיים את המנהג על כסף ויתן אותו מיד לצדקה⁵⁴.

ימים נוראים (עמ' קד)

- 37 רמ"א סימן תרה סעיף א. אף שמרן השר"ע חשש בזה לדרכי האמורי, כבר נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל מקדמא דנא מדורות הגאונים. עיין בשער הכוונות דף ק ע"א העיד שרבו האר"י היה מקפיד לקיים מנהג זה.
- 38 ובמשנ"ב (ס"ק ג) כתב שלמעוברת די בב' תרנגולים אחד זכר ואחת נקבה לה ולכתה. ומשפחות ברוכות ילדים וקשה להם ההוצאות המרובות יכולים לקחת תרנגול אחד זכר לכל הזכרים בבית, ונקבה אחת לכל הנקבות בבית. שם.
- 39 רמ"א שם. כה"ח שם ס"ק ה. קנה בושם ח"ב סימן כ.
- 40 כה"ח שם ס"ק א. ומשנ"ב ס"ק ד.
- 41 רמ"א שם.
- 42 כה"ח שם ס"ק כד.
- 43 משנ"ב שם ס"ק ד.
- 44 ש"ך יו"ד סימן כח ס"ק יב.
- 45 שר"ע יו"ד סימן יט סעיף ו.
- 46 כה"ח שם ס"ק טו.
- 47 בא"ח וילך ג. כה"ח תרה ס"ק יא, ואות טו.
- 48 מט"א שם סעיף ו. כה"ח שם ס"ק טז.
- 49 רמ"א שם. משנ"ב שם ס"ק ה.
- 50 וכתב שם בשער הכוונות בהגה בשם ספר בית מועד דאין הכוונה ליתן אותם לעניים אפי' שיהיה יותר טוב רק כי הכוונה למתק את הדינים עכ"ל וע"כ צריך השוחט את הכפרות לכיון בעת השחיטה והוצאת הדם מן הצואר למתק ה' גבורות שביסוד המלכות: שו"ת תורה לשמה ס' קנה. שדי חמד מערכת יום הכיפורים סימן א סעיף יג.
- 51 משנ"ב שם ס"ק ד.
- 52 בית הכפרות סעיף ו דף ב. ועיין עוד בחיי אדם כלל קמ"ד סעיף ד.
- 54 משנ"ב תרה ס"ק א. עיין עוד בחיי אדם כלל קמ"ד סעיף ד.

מבוטאטש (מה"ת סימן קכו) כתב שצריכים לחזור ולומר ברכת כהנים.

- 22 חזו"ע עמוד קצט.
- 23 שו"ע שם ס"ק ג.
- 24 הינו שבדין אין צריך לאומרה, ותיקונה רק משום הסכנה.
- 25 כן נראה במשנ"ב סימן תקפ"ב ס"ק י. ובכה"ח אות יח. שו"ת אורל"צ עמוד עד. יביע אומר ח"ב ס' כט.
- 26 שירי כנסת הגדולה סימן תקפ"ב אות ה. ואליה רבה אות ב. מט"א שם סעיף ה. מחבר"ר ס"ק ג. בא"ח נצבים אות יח.
- 27 שער הכוונות להאריז"ל (דף צ' א') ובפרי עץ חיים (שער כ"ה פרק ז') ששם הובא מנהג זה, ועל פי זה הובא גם במטה אפרים (סי' תקפ"ב סעיף א', וסעיף כ"ב) ובקיצור שו"ע (סי' כ"ט אות ו') ובערוך השולחן (שם) ובכף החיים (סי' נ"ז ס"ק ל"ח, סי' תקפ"ב ס"ק ט"ו). טעם הדבר: כי השלום הוא בגימטריא ספריא"ל המלאך שהוא הסופר הכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשרת ימי תשובה.
- 28 כף החיים סימן נו ס"ק ל"ח. שו"ת יביע אומר חלק ח' חלק אורח חיים סימן יא אות יב.
- 29 מטה אפרים שם סעיף כב.
- 30 שיערי הלכה ומנהג חלק אורח חיים חלק ב' סימן רמ בשם אדמו"ר הרי"ץ מליובאוויטש זי"ע.
- 31 משנ"ב שם ס"ק טז.
- 32 נהר שלום דף לח ע"ג. כה"ח סימן א ס"ק יא.
- 33 בא"ח שנה א, ופרשת וישלח אות יא.
- 34 רמ"א סימן תרב סעיף א. כה"ח שם אות ה.
- 35 רמ"א שם. ומשנ"ב ס"ק ג.
- 36 מהרה"ו כתב בשער הכוונות (דף צ' ע"א) שהאריז"ל היה אומר אף בשבת אלא שלא רצה להזכיר חטא ועון בתפילת אבינו מלכנו ולכן היה מדלג הקטעו חטאנו לפניך וכן אבינו מלכנו מחול וסלח לכל עונותינו וכיוצא בזה, הן בב' ימים טובים של ראש השנה, והן בשבת שבין ר"ה ליום כיפור, וזה מדברי הוזהר שאין להזכיר חטא ביום ראש השנה ע"ש. חזו"ע